

УДК 347.340

Сергій Бурденюк,аспірант Інституту законодавства
Верховної Ради України

ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ВІДПОВІДНО ДО СТ. 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Стаття присвячена аналізу захисту права власності в контексті ст. 1 Першого Протоколу Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, що забезпечується іншими конвенційними нормами.

Ключові слова: захист права власності, справедливий судовий розгляд, ефективний засіб правового захисту, заборона дискримінації, заборона зловживання правами.

Постановка проблеми. Останнім часом усе частіше ми спостерігаємо за тим, як розвиток українського суспільства і держави переживає складний період трансформацій, для якого характерним є прагнення зміцнення підвалин громадянського суспільства та забезпечення реалізації прав людини. Актуальності набуває дана проблема і з огляду на визначальні у цьому контексті Укази Президента України «Про Стратегію сталого розвитку “Україна-2020”» (від 12.01.2015) [1] та «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» (від 25.08.2015) [2].

Основною метою даних актів є досягнення європейських стандартів життя та гідного місця Україні в світі, а також об'єднання суспільства довкола розуміння цінності прав і свобод людини, які захищаються на основі принципу рівності та недискримінації, вирішення основних системних проблем у сфері захисту прав і свобод людини. У зв'язку із цим, безумовно, посилюється актуальність наукових досліджень у сфері прав людини як фундаментальної цінності громадянського суспільства, їх реалізації, правової активності носіїв прав, діяльності держави щодо забезпечення прав людини. Окреме, важливе місце в цьому посідає і захист права власності, особливо з огляду на політичні, економічні і соціальні проблеми в Україні упродовж останніх трьох років.

У контексті зазначеної теми наукової статті гарантії права власності відповідно до ст. 1 Першого Протоколу Конвенції про захист прав людини та основоположних

свобод (далі – Конвенція), крім зазначеної статті Першого Протоколу, забезпечуються і гарантіями права на справедливий судовий розгляд (ст. 6), права на ефективний засіб правового захисту (ст. 13), заборонаю дискримінації (ст. 14), заборонаю зловживання правами (ст. 17). Перший Протокол визначає межі міжнародно-правового регулювання питань, пов'язаних із правом власності. Правове регулювання питань захисту власності є прерогативою внутрішнього права держав. На сучасному етапі розвитку значно змінюється правовий режим власності. Цей процес об'єктивно викликаний потребою економіки й одночасно необхідністю посилення соціального регулювання, виконання державою соціальних функцій [3, с. 339].

Ступінь розробленості проблеми. Сама тема захисту права власності в контексті Конвенції і практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) не є новою. Зокрема, у вітчизняній цивілістиці окремим аспектам захисту права власності присвячували свої роботи такі видатні вчені, як Д. В. Боброва, О. В. Дзера, О. М. Клименко, Н. С. Кузнецова, В. М. Косак, В. В. Луць, Р. А. Майданик, І. В. Спасібо-Фатєєва, Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, Я. М. Шевченко. У контексті дослідження практичних аспектів застосування норм ст. 1 Першого Протоколу та, відповідно, практики ЄСПЛ є певні напрацювання серед представників влади, суддів і практикуючих юристів, таких як З. Бортновська, О. Давидчук, Д. Попович, В. Мілюс, Я. Романюк, П. Пушкар, О. Кот, П. Кулинич, А. Мірошниченко, В. Кравчук.

Утім здебільшого в роботах зазначених науковців і практиків досліджуються загальні положення права власності, захисту цього права або певні правові аспекти гарантій захисту права власності. У зв'язку із цим метою статті є спроба дослідити конвенційні гарантії, що забезпечують захист права власності в контексті ст. 1 Першого Протоколу Конвенції.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 53 Конвенції, загально визнано, що механізм захисту, передбачений Конвенцією, є субсидіарним до механізму, який зобов'язана забезпечити держава-учасниця Конвенції на національному рівні, оскільки ніщо в Конвенції не може тлумачитись як таке, що обмежує чи нівелює будь-які права людини та основоположні свободи, які можуть бути визнані на підставі законів будь-якої Високої Договірної Сторони чи будь-якою іншою угодою, стороною якої вона є [4].

Колишній голова ЄСПЛ Г. Петцольд також зазначав, що субсидіарність є основним принципом захисту прав. Вона визнає першочергову компетенцію і обов'язок держави ефективно захищати своїми внутрішніми правовими засобами права і свободи людини, які передбачені у Конвенції [5].

І в практиці ЄСПЛ також неодноразово зауважувалось, що Конвенція не є застиглим правовим актом, вона відкрита для тлумачення з огляду на потреби сьогодення. Предмет і мета Конвенції як правового акта, що забезпечує захист прав людини, вимагає, щоб її норми трактувались і застосовувались таким чином, щоб зробити її гарантії ефективними і реальними [6, с. 90-91]. Більше того, у сучасній науці такий підхід дістав назву «еволютивне тлумачення» [7, с. 14].

У контексті захисту права власності такими гарантіями, на нашу думку, перш за все є сама ст. 1 Першого Протоколу «Захист власності» та статті Конвенції: ст. 6 «Гарантії права на справедливий судовий розгляд», ст. 13 «Право на ефективний засіб правового захисту», ст. 14 «Заборона дискримінації», ст. 17 «Заборона зловживання правами».

Крім того, сам ЄСПЛ, розглядаючи справи, пов'язані з правом власності, визнав та утвердив у практиці принцип рівноправності, який впливає зі ст. 14 згадуваної Конвенції. Зокрема, така позиція Суду була закріплена у постанові ЄСПЛ у справі «Пайн Веллей Девелоупментс Лтд. та інші проти Ірландії» від 29 листопада 1991 р. [8].

Окремої уваги заслуговує термін «мирне володіння» в контексті ст. 1 Першого Протоколу [9].

Порушенням такого «мирного володіння», яке належить фізичним та юридичним

особам, є, по суті, будь-яке втручання у право власності зазначених осіб. Саме таке втручання може мати форму позбавлення можливості використовувати об'єкти, які належать на праві власності зазначеним особам, ненадання передбачених у законодавстві дозволів, інших форм перешкоджання реалізації права власності. Як правило, суб'єктами останніх із форм втручання у право власності є державні органи та посадові особи.

Аналіз практики ЄСПЛ показує, що Суд розглядає захист права власності саме через тлумачення поняття «власність». При цьому встановлюється низка обов'язкових умов, які є необхідними для позбавлення майна, що належить відповідним особам на праві власності [8].

Зокрема, йдеться про те, що ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства та на умовах, передбачених законом та загальними принципами міжнародного права. Цікавим у цьому контексті є підхід до визначення поняття «інтерес суспільства». На практиці ЄСПЛ були розроблені певні критерії для визначення того, чи було позбавлення права власності пов'язане з інтересами суспільства. Зокрема, йдеться про таке: 1) позбавлення права власності має обов'язково переслідувати громадський інтерес; 2) цей захід має бути пропорційний поставленим цілям; 3) позбавлення права власності має бути на підставі та в межах чинного законодавства відповідної держави. Пізніше у тлумаченні ЄСПЛ було відзначено, що «по суті стаття 1 гарантує право власності» [10, с. 94].

Втручання держави в право особи на мирне володіння своїм майном є виправданим, якщо воно здійснюється з метою задоволення «суспільного інтересу», у визначенні якого ЄСПЛ надає державам право користуватися «значною свободою (полем) розсуду» (national authorities enjoy a certain margin of appreciation) з огляду на те, що національні органи влади краще знають потреби власного суспільства і перебувають в кращому становищі, ніж міжнародний суддя, для оцінки того, що становить «суспільний інтерес». Це поняття має широке значення, втручання держави в право на мирне володіння майном може бути виправдане за наявності об'єктивної необхідності у формі публічного, загального інтересу (public, general interest), який може включати інтерес держави, окремих регіонів, громад чи сфер людської діяльності [11].

Так, згідно зі ст. 15 Конвенції під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, держава-учасниця може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за

Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом. У розумінні даного положення Конвенції йдеться саме про «найважливіше право держави захищати свої демократичні засади» [12].

Необхідно зазначити, що у прецедентній практиці Суду досить часто зустрічається посилання на концепцію «margin of appreciation», яка стосується визначення можливості залишення окремих аспектів справи на державний розсуд з метою забезпечення ефективного правосуддя. Вперше дана концепція була сформульована ЄСПЛ у рішенні по справі «Ірландія проти Великої Британії» [13].

У прийнятному розумінні йдеться про певні надання національним органам влади у процесі виконання останніми своїх зобов'язань за Конвенцією. Проте слід вказати, що згаданий термін не зустрічається в самому тексті Конвенції.

До ознак концепції «margin of appreciation» можна віднести те, що, по-перше, на доповнення до ст. 15 Конвенції, вона мала значний вплив на судовий процес стосовно певних конвенційних прав – права на власність, яке міститься в ст.1 Протоколу № 1, положення про недискримінацію – в ст.14, особистих свобод, відображених в ст.ст.8-11, але менший вплив на інші права. По-друге, жодна проста формула не може описати, як вона працює. По-третє, незважаючи на розвиток юриспруденції, її найважливішою ознакою залишається її казуїстична, нечітка і переважно непередбачувана природа. По-четверте, поки дехто виступає за припинення користування концепцією в цілому, більшість погоджується з тим, що в її застосуванні необхідна більша точність, обґрунтованість та послідовність [14, с. 5].

Натепер для застосування концепції «margin of appreciation» практикою ЄСПЛ вироблені певні критерії, а саме: «передбачуваність законом»: в якості підстави недопущення перевищення державами меж свободи розсуду включає в себе певні умови правомірності втручання у здійснення прав і свобод, гарантованих Конвенцією [15, с. 10]. До критерію «передбачуваність законом» («відповідності закону») належать, перш за все, будь-які положення, які суперечать конвенційним правам, які повинні мати достатній рівень контролю над відповідною особою, яка приймає рішення. Це робиться з метою уникнення здійснення одностороннього самоуправління [16, с. 44].

Зауважимо, що положення ст. 15 Конвенції з урахуванням політичної ситуації

в Україні не повинні бути несумісними з іншими зобов'язаннями держави-учасниці, тому вкрай важливо розуміти, що застосування державою ст. 15 Конвенції ЄСПЛ навряд чи буде виходити за межі конвенційних гарантій через відсутність достатньої прецедентної практики.

При цьому одним з еталонних векторів руху держав-учасниць Конвенції цілком виправдано можна вважати досягнення та встановлення такого стану, за якого допущені порушення мінімально гарантованих прав людини могли би бути виправлені на національному рівні. Існування зазначеної ситуації є свідченням того, що держава не тільки з точки зору презумпції належності, але й фактично повноцінно виконує роль гаранта мінімальних стандартів, закріплених Конвенцією. Невід'ємним елементом означеного модулю виступає наявність ефективних засобів правового захисту. Специфіка цього явища, насамперед, полягає в тому, що, представлене як окрема конвенційна вимога (ст. 13 Конвенції), воно одночасно виступає способом забезпечення інших прав, передбачених Конвенцією, дотримання їх суті згідно із цим міжнародним актом. У цьому зв'язку ЄС наголошує, що «у разі, якщо особа має доказові підстави стверджувати, що вона постраждала від порушення гарантованих Конвенцією прав, вона повинна мати засіб правового захисту в національному органі, щоб можна було або вирішити її вимогу, або, якщо необхідно, надати їй відповідне відшкодування» [17, с. 175].

Характеризуючи положення України щодо забезпечення права на ефективні засоби захисту в цьому контексті, звернемося до Щорічного звіту про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, відповідно до якого станом на 2012 рік у ЄСПЛ перебувало 10 450 справ проти України, що становить 8,2 % від загальної їх кількості та, як наслідок, закріплює за нею 4 місце після Росії, Туреччини та Італії за обсягом направлених до суду індивідуальних скарг [18], у 2014 році – 15 250, що становить 15,1 % від загальної їх кількості та, як наслідок, закріплює за нею 2 місце разом з Росією [19], у 2015 році – майже 65 тисяч справ (21,4 %) – Україна посіла перше місце у кількості справ, які розглядає ЄСПЛ [20].

Наведені цифри є однозначним свідченням недостатньої розвиненості чи навіть відсутності окремих ефективних внутрішньодержавних захисних механізмів.

Зазначена статистика є, по-перше, індикатором низького рівня поваги до прав і свобод в Україні. Страсбурзький суд оцінює

порушення нашою державою окремих гарантій Конвенції як «системне», «повторюване» явище, яке видається Суду наслідком різноманітних «дисфункцій правової системи», «структурною проблемою України» [21].

Модельне відображення неефективності наявного засобу захисту знайшло своє місце у рішенні «Юрій Миколайович Іванов проти України» [22], де Суд встановив, що у виконавчих провадженнях, де боржником виступає держава, оскарження дій чи бездіяльності Державної виконавчої служби не є ефективним засобом захисту, оскільки виконання рішення залежить від наявності відповідних коштів у бюджеті й зумовлено законодавчими прогалинами держави-відповідача.

У контексті досліджуваної проблеми вкрай важливого значення набуває і гарантія ст. 6 Конвенції – право людини і громадянина на справедливий суд. У цьому аспекті найбільш розповсюдженим порушенням у справах проти України ЄСПЛ встановлює порушення права кожного на розгляд судом справи протягом розумного строку. Суд у своїй прецедентній практиці виходить із того, що розумність тривалості судового провадження необхідно оцінювати у світлі обставин конкретної справи, враховуючи критерії, вироблені Судом.

У розумінні ЄСПЛ для визначення того, чи була тривалість певного строку розумною, передусім встановлюється початок цього строку та його закінчення. Строк, який слід брати до уваги у зазначеному сенсі, охоплює весь період провадження.

Пленум Верховного Суду України ще у Постанові № 3 від 01.04.1994 «Про строки розгляду судами України кримінальних та цивільних справ» зазначив, що основними причинами порушення строків розгляду кримінальних і цивільних справ є недоліки та упущення в діяльності судів, пов'язані з незадовільною організацією судових процесів, зниженням рівня виконавчої дисципліни, несвоєчасним оформленням дисципліни, недостатнім контролем з боку голів судів [23].

У зазначеному аспекті можна також констатувати про зловживання правами, що передбачено ст. 17 Конвенції, положення якої гарантують заборону зловживання правами.

З одного боку, поняття «зловживання правами» досить часто трапляється у різних сферах життя суспільства, у судовій практиці, а з іншого – наявні теоретичні концепції не містять однозначного розуміння та характеристики цієї правової конструкції [24, с. 30].

У сучасній термінології міжнародного права зловживання правом визначається як здійснення державами свого права в таких

умовах, які показують, що здійснення цього права є непрямим засобом порушення покладених на державу зобов'язань [25].

У юридичній науці існують різні точки зору щодо розуміння зловживання правом. Одні вчені розглядають це поняття як правомірну поведінку, що не порушує заборон, і суб'єкт користується належним йому правом. Інші ж, навпаки, вважають зловживання правом протиправною дією, вираженою в заборонених законом формах поведінки, що породжує завдання шкоди будь-якому суб'єкту соціальних відносин [26].

Висновки

Україна, визнавши норми Конвенції і практику ЄСПЛ джерелом права, взяла на себе обов'язки дотримання конвенційних гарантій у сфері захисту прав людини й основоположних свобод. Суть цих гарантій полягає не стільки в тому, що порушення договірних зобов'язань викликає реакцію всіх держав-учасників, скільки в тому, що реакція на це порушення базується на спільній волі і спільних цінностях.

Конвенція є інструментом забезпечення захисту права власності: 1) на національному рівні – в рамках відповідних міжнародних зобов'язань держави; 2) на міжнародному рівні – як форма колективного забезпечення, що реалізується через конвенційне юрисдикційне утворення – ЄСПЛ. Водночас захист права власності за Конвенцією забезпечується гарантіями права на справедливий судовий розгляд (стаття 6), права на ефективний засіб правового захисту (стаття 13), заборонаю дискримінації (стаття 14), заборонаю зловживання правами (стаття 17). Тлумачення та застосування національного законодавства – прерогатива національних органів, але спосіб, у який це тлумачення і застосування відбувається, повинен призводити до наслідків, сумісних із принципами Конвенції з точки зору тлумачення їх у світлі практики ЄСПЛ.

Брак розуміння гарантій прав і свобод людини має місце у національній правозастосовній діяльності, оскільки остаточність судових рішень ЄСПЛ та обов'язковість їх виконання слід розглядати як найважливішу загальну умову гарантування прав і свобод людини.

Список використаних джерел:

1. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (Дата звернення: 21.10.2016).

2. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини : Указ Президент України від 25 серпня 2015 року № 501/201 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/501/2015/page2> (Дата звернення: 21.10.2016).

3. Гражданское и торговое право зарубежных государств : учебник : в 2-х т. / отв. ред. Е. А. Васильев, А. С. Комаров. – 4-е изд., перераб и доп. – М. : Международные отношения, 2008. – Т. 1. – 560 с.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04 листопада 1950 року // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13. – Ст. 270.

5. Macdonald R., Matscher F., Petzold H. The European System of the Protection of Human Rights. – Martinus Nijhoff Publishers, 1993. – P. 59–60.

6. Туманов В. А. Европейский Суд по правам человека: очерк организации и деятельности / В. А. Туманов. – М. : Норма, 2001. – 295 с.

7. Караманукян Д. Т. Провокация преступлений в прецедентном праве Европейского Суда по правам человека / Д. Т. Караманукян // Акт. вопр. публ. права. – 2013. – № 1. – С. 10–24.

8. Карсс-Фріск М. Право на власність: питання імплементації статті 1 Першого Протоколу до Європейської конвенції з прав людини / М. Карсс-Фріск ; за ред. О. Л. Жуковської // Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст. – К., 2004. – С. 183.

9. Клименко О. Баланс приватних і публічних інтересів – основний принцип Європейського суду з прав людини щодо відчуження об'єктів приватної власності в інтересах суспільства / О. Клименко // Право України: юридичний журнал. Науково-практичне фахове видання; Міністерство юстиції України; Конституційний Суд України. – Київ, 2010. – № 5. – С. 99.

10. Нешатаева Т. Н. О компенсации Европейского суда по правам человека в отношении имущественных прав / Т. Н. Нешатаева // Вестник Высшего арбитражного суда Российской Федерации. – 1999. – № 4. – С. 93–97.

11. У ВСУ підсумували рекомендації щодо захисту права власності // Закон і бізнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/print/120218-u_verhovnomu_sudi_pidsumovali_rekomendacii_schodo_zahistu_pr.html.

12. Case-Law Topics. Human Rights and Their Limitations. Strasbourg, 1973. – P. 3.

13. Решение от 1 июля 1961 года по делу Lawless. Ser. A: Judgments and Decisions. Vol. 3 (1960–1961). – P. 55.

14. Greer – The Margin of Appreciation: Interpretation and Discretion under the European Convention on Human Rights, Council of Europe, July 2000. – P. 1–61.

15. Липкина Н. Н. Правовые позиции Европейского суда по правам человека относительно свободы усмотрения государств при осуществлении вмешательства в права и основные свободы : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук / Н. Н. Липкина. – М., 2008. – 26 с.

16. S. Foster – Human Rights and Civil Liberties, Longman, 2003. – P. 44.

17. Енциклопедичний довідник майбутнього адвоката : у 2-х ч. / [О. Д. Святоцький, Т. Г. Захарченко, С. Ф. Сафулько та ін.]; за заг. ред. С. Ф. Сафулька. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – Ч. 1. – 616 с.

18. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду у 2012 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/9329>.

19. Корисна інформація та статистика / веб-сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/applicant/court/information.html>.

20. Україна лідирує за кількістю позовів у Євросуді з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tsn.ua/politika/ukrayina-lidiruye-zakilkisty-pozoviv-u-yespl-580088.html>.

21. Рабінович П. М. Практика Європейського суду з прав людини у рішеннях проти України / П. М. Рабінович. – Львів, 2012. – 267 с.

22. Рішення ЄСПЛ у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_479.

23. Про строки розгляду судами України кримінальних та цивільних справ : Постанова ПВСУ від 01.04.1994 № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-94>.

24. Вдовичен О. О. Законодавче закріплення категорії зловживання правом // Адвокат. – 2009. – № 2. – С. 30–33.

25. Костин А. А. Злоупотребление правом: теория и практика / А. А. Костин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.consults.ru/articles.asp>.

26. Сидоренко А. С. До розуміння проблеми заборони зловживання трудовими правами [Електронний ресурс] / А. С. Сидоренко. – Режим доступу : tlaw.nlu.edu.ua/article/viewFile/62414/57952.

Статья посвящена анализу защиты права собственности в контексте ст. 1 Первого Протокола Конвенции о защите прав человека и основных свобод через обеспечение ее другими конвенционными нормами.

Ключевые слова: защита права собственности, справедливое судебное разбирательство, эффективное средство правовой защиты, запрещение дискриминации, запрещение злоупотреблений правами.

This article is devoted to the analysis of the protection of property rights in the context of the Art. 1 of the First Protocol the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms by ensuring it with other conventional rules.

Key words: protection of the property rights, fair trial, effective remedy, prohibition of a discrimination, prohibition of an abuse of rights.

УДК 347.1

Катерина Головка,*канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СПІРНІ ПИТАННЯ ПОРЯДКУ РОЗГЛЯДУ ЗАЯВ ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У статті досліджуються спірні питання порядку розгляду заяв про забезпечення позову в цивільному судочинстві. Надмірна формалізованість цивільно-процесуальної форми розгляду та вирішення цивільних справ створює необхідність належного законодавчого закріплення правового інституту, який би суттєво підвищував шанси особи, яка звернулася до суду за захистом своїх порушених прав та свобод, виконати рішення суду, яке буде винесене судом на фінальній стадії процесу. Забезпечення позову сприяє підвищенню ефективності та дієвості судового способу захисту, створює реальну можливість досягти відповідних правових наслідків порушення судового процесу. Правники констатують, що законодавче врегулювання цього правового інституту є не зовсім достатнім. Постійні зміни правових норм ст.ст. 151–155 ЦПК України, наявність певних прогалин створюють необхідність виокремлення та систематизації тих спірних, суперечливих питань, які виникають у процесі розгляду судами України заяв про забезпечення позову. Цьому приділяється особлива увага автора. У статті також проаналізовано судову практику застосування правових норм процесуального характеру, що регулюють забезпечення позову в цивільному процесі, яка свідчить, що судами неодноразово допускаються помилки у застосуванні цих норм, а їх неоднакове застосування є неприпустимим у правовій державі, якій суду відводиться роль окремої гілки влади. Вчинена автором спроба систематизації спірних процесуальних питань порядку розгляду заяв про забезпечення позову в цивільному судочинстві може стати основою для подальшого поглибленого теоретичного розроблення порушеної проблеми та формування єдиної концепції для комплексного законодавчого оновлення інституту забезпечення позову в цивільному процесі України.

Ключові слова: забезпечення позову, відкриття провадження по справі, зустрічний позов, суд, суддя, окреме провадження, процесуально-правова форма, оновлення законодавства, судова практика.

Постановка проблеми. Як відомо, відповідно до статей 55, 124 Конституції України кожному гарантується судовий захист його прав, свобод та законних інтересів. Реалізація права на судовий захист багато в чому залежить від належного правового механізму.

Одним із недоліків судового способу захисту порушеного права є його фактична неоперативність, формальна зарегульованість, що зумовлено вимогою суворого дотримання цивільної процесуальної форми. Наслідками цього може бути затягування розгляду справи, порушення права особи-заявника на розгляд його вимог, адресованих суду, протягом розумного строку, зловживання заінтересованими учасниками процесу своїми процесуальними правами. Найгіршою видається ситуація, коли через такі недоліки порушене право особи взагалі не зможе бути захищене судом з огляду на об'єктивну обмеженість його існування в часі, здатність із плином часу втрачати свої властивості, які наділяють

це право певним аксіологічним змістом. У такому разі розгляд справи взагалі може втратити будь-який сенс.

Запобігти таким ситуаціям покликаний інститут забезпечення позову, порядок застосування якого визначений статтями 151–155 ЦПК України, постановою Пленуму Верховного Суду України від 22.12.2006 № 9 «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову».

Забезпечення позову – це сукупність процесуальних дій, які гарантують виконання рішення суду в разі задоволення позовних вимог [5].

Ширше розтлумачено це поняття в науковій розвідці О. Захарової та О. Грабовської, на думку яких забезпечення позову у цивільному процесі – це вжиття судом заходів, спрямованих на захист інтересів осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, у разі припущення неможливості